

DE MORAAL VAN HET VERHAAL

Fairisme, een moreel begrip (pg. 37-42)

De morele betekenis van fair duidt meteen ook op het fundament waar de samenleving op gebouwd moet zijn. We moeten fair met elkaar omgaan en al onze handelingen moeten fair zijn. Niet alleen tussen mensen onderling, maar ook in onze omgang met het milieu. Als fair een universele waarde is, dan moet ze ook een universele toepassing hebben. Ze geldt overal en altijd. Doorheen alles wat we ondernemen, loopt fair als een rode draad. We stellen ons altijd de vraag: 'Is dit fair?' Het is geen gemakkelijke vraag. Filosofen breken er al 2500 jaar hun hoofd over. Maar dat mag ons niet beletten om het begrip toch een praktische invulling te proberen geven. Hebben we niet allemaal een idee van wat fair inhoudt? We nemen het woord vaak en makkelijk in de mond. We oordelen over situaties als 'Dit is fair'. Het is een basis die we allemaal gemeen hebben. Ook Smith, de politiek-economische denker, met zijn idee van de 'onzichtbare hand' schreef over de menselijke interesse in het geluk van de ander. Kant ging ook uit van een zedelijk bewustzijn bij de vrije en autonome mens. Als we een basisnotie van fair hebben, dan moet het ook lukken om die een concrete invulling te geven. Niet alleen voor onszelf, maar in de meest algemene zin. De hele samenleving zou fair georganiseerd moeten worden. Daarom moeten we ook allemaal samen betekenis geven aan het begrip. Rekening houdend met de vrijheid van ieder individu, moeten we luisteren naar elkaar en ontdekken wat we elk afzonderlijk onder fair verstaan. Door naar elkaars verhaal te luisteren, kunnen we overeenstemming bereiken. Vanuit een welwillende houding komt consensus tot stand. Niet tot iemand zijn gelijk heeft gehaald, maar tot iedereen inziet dat de gekozen oplossing de beste is voor alles en iedereen. Zo'n overleg vraagt tijd, meer tijd dan er nu aan besteed wordt. Tijd is dus een belangrijke factor in het fairisme en het besteedt er dan ook de nodige aandacht aan. In dialoog met elkaar zoeken we dus naar wat fair betekent. Niet in filosofische zin, maar heel praktisch. Wat is de faire invulling van een handelsovereenkomst? Hoe ziet een fair arbeidscontract eruit? Welke voorwaarden zijn fair om mensen te laten bijdragen aan de samenleving? Het zal ongetwijfeld wat meer tijd vragen om tot een overeenkomst te komen, maar dat is in het fairisme geen probleem. Het maakt het mogelijk om doelstellingen op lange termijn te kunnen uitzetten. Die dialoog moeten mensen dus niet alleen op microniveau voeren, maar vooral ook op het bestuurlijke niveau van de samenleving, over de hele wereld. Ook de arme moeder uit de sloppenwijk moet gehoord worden over wat zij als fair ziet, net zozeer als de rijke erfgename. Bij zulke extremen zal het gesprek vast niet gaan over de waslijn die over de schutting komt, maar over fundamentele waarden die een politieke invulling moeten krijgen. Iedere stem over de hele wereld krijgt gehoor in het grote globale gegeven van het fairisme. Het bovenstaande voorbeeld is dan reëel. Beide vrouwen kunnen hun zegje doen, omdat ze verbonden zijn. Niet slechts door een politiek en economisch systeem, maar door het verhaal van eerlijkheid. Of

beide dames elkaar in de praktijk zullen ontmoeten, weten we niet. Hun stem zal vast niet letterlijk klinken, maar wel vertegenwoordigd worden door degene voor wie ze stemmen. Op een faire manier te werk gaan, geeft dus voorrang aan gekleurde beslissingen. Welke ideologie of religie iemand ook aanhangt, die kan niet eenzijdig doorwegen om een consensus te bereiken. Het zal de gemeenschappelijke basis zijn die het mogelijk maakt om dichterbij elkaar te komen, om elkaar te begrijpen. Rijk of arm, gelovig of vrijzinnig, links of rechts... dat maakt geen verschil uit om te beseffen dat we basiswaarden met elkaar delen. De arme moeder of de rijke erfgename en wij allemaal, beseffen dat je de ander geen pijn mag doen. Dat het beter is als zoveel mogelijk mensen genot kunnen ervaren. Pijn en genot zijn begrippen die we allemaal kennen, waarden die we kunnen inzetten. Volgens de utilitarist Jeremy Bentham dragen moreel goede handelingen ook bij tot het verhogen van het genot. Alleen, wat is de betekenis van pijn en genot? Die begrippen zijn niet objectief te duiden. Ze dienen dus niet voor een strikte calculus, maar om er samen over te praten. Wat betekent pijn voor jou? Wat betekent het voor mij? Hoe kunnen we die samen vermijden? Honger veroorzaakt pijn, dus kunnen we naar een oplossing zoeken, opdat niemand die pijn hoeft te voelen en idealiter zelfs wat genot kan hebben. Zo kunnen mensen wat surplus aan het leven toevoegen.

Het mag al duidelijk zijn dat wat fair is, niet zomaar eenduidig weergegeven kan worden. Het is de uitkomst van een overleg, telkens opnieuw, door de betrokken leden van de samenleving en op zowel zeer individueel als globaal niveau. Wat vandaag als fair overeengekomen wordt, kan morgen alweer een andere betekenis hebben. Dan moet daar ook opnieuw over gepraat worden. Als de waslijn vandaag beter zus hangt, dan hangt hij morgen misschien beter zo. De takken van de boom ernaast kunnen gerood zijn of de zon komt niet meer boven dat nieuwe huis uit. Wat vandaag een goede wet over donortransplantatie is, zou morgen weleens kunnen veranderen vanwege nieuwe wetenschappelijke inzichten of veranderende morele waarden. Mensen veranderen, de samenleving verandert. Inzichten kunnen wijzigen, de wetenschap doet nieuwe ontdekkingen. Wat fair is, is hieraan onderhevig. Niets is voor eens en voor altijd een vaststaand gegeven. Dat is meteen ook de sterkte van het fairisme. Het is een verhaal zonder einde, een neverending story. Het verhaal moet nooit af zijn, maar past zich telkens opnieuw aan. Als de omstandigheden veranderen, verandert de betekenis van wat fair is. Het fairisme zelf blijft overeind. Fairisme is dus ook een state of mind, een geestestoestand. Het vraagt aldoor om een onderzoek naar wat fair is, ook op individueel niveau. In de omgang met je nabije buur, maar evengoed in de omgang met iemand veraf. In het stem- en koopgedrag. In de omgang met dier en milieu. Iedereen werkt even open en onbevangen mee aan een fairistische samenleving. Iedereen afzonderlijk is mee verantwoordelijk voor het maatschappelijke systeem waarin mensen leven. Via reclame en media worden mensen aangezet om te consumeren en vooral te blijven consumeren. Alsof het om een honger gaat die nooit gestild kan worden. Het gaat allang niet

meer om het vermijden van pijn. Zeker in de westerse wereld gaat het meestal over de toename van genot en die lijkt ook onbegrensd. Met een andere aanname en een ander beeld zal iedereen afzonderlijk ook ander gedrag vertonen. Hoeveel kilometer rijd je met de wagen? Hoe vaak zoek je iets op het internet? Voldoende of meer dan nodig? Als de bovengrens bereikt is, kun je evengoed op zoek naar de ondergrens. Wie weet lukt het ook met 10 procent minder kilometers of twee internetloze dagen per maand? Als overkoepelend verhaal zal het fairisme niet in de weg staan van andere overtuigingen, waardoor iedereen zich makkelijk bij het fairisme kan aansluiten. Iedereen fairist is een logisch gevolg van een samenleving waarin mensen met verschillende achtergronden op zoek gaan naar een gedeeld idee van fair. De dialoog om tot een begrip van fair te komen, kun je ook intern voeren. Een stille dialoog met jezelf leidt ook tot inzicht. Het doet een beroep op de eigen verantwoordelijkheid, zonder daarbij altijd met de vinger naar de ander te wijzen of te wachten tot de andere iets zal ondernemen. De overgang naar de nieuwe manier van samenleven begint dus door een bewuste mentaliteitsverandering, in de samenleving en bij jezelf.

Als het fair is om pijn te vermijden, dan kan oorlog ook niet meer. Geen enkele rationele persoon vindt dat oorlog echt kan. En toch zitten er anno 2018 nog altijd mensen in gewapende conflicten met medemensen. Een handjevol leiders beslist vaak boven de hoofden van de burgers om de wapens op te nemen vanwege ideologische, maar zeker ook economische redenen. Om de wapenindustrie draaiende te houden moeten mensen gedood en landen in puin achtergelaten worden. Het is economisch interessant om eerst iets plat te bombarderen en het dan weer op te bouwen – een vicieuze cirkel die vele industrieën draaiende houdt. Er is niets fairs aan oorlog voeren. Het is enkel fair om onenigheden via overleg te beslechten. De vraag of oorlog fair is, wordt in het fairisme als irrelevant beschouwd. Het is absurd dat er nog wapenfabrieken bestaan die hopen dat er nog veel oorlog mag zijn, zodat ze op de kap van mensenlevens hun winsten zien stijgen en hun aandeelhouders tevreden zijn. Hoe zou wapenproductie ooit kunnen passen in een globaal systeem dat er prat op gaat om zoveel mogelijk pijn weg te nemen en te vervangen door genot?